

De Lokale Duurzaamheidsmeter

De Lokale Duurzaamheidsmeter biedt inzicht welke ambities en initiatieven een gemeente heeft op het gebied van duurzame ontwikkeling. Het instrument bestaat sinds 1999 en is ontwikkeld door COS Nederland, de vereniging van centra voor internationale samenwerking. COS voert eens in de vier jaar actief campagne om zoveel mogelijk gemeenten deel te laten nemen aan de Lokale Duurzaamheidsmeter.

Duurzame ontwikkeling

Voor u liggen de drie vragenlijsten van de Lokale Duurzaamheidsmeter. De Lokale Duurzaamheidsmeter volgt de drie pijlers van duurzaamheid, te weten People, Planet, Profit. Bij duurzame ontwikkeling komen ecologische, economische en sociale belangen bij elkaar, voor zowel huidige als toekomstige generaties.

Drie vragenlijsten

De Lokale Duurzaamheidsmeter wordt iedere vier jaar geactualiseerd. De laatste editie is ontwikkeld in 2009. Deze editie is nog duidelijker geënt op de drie dimensies van duurzame ontwikkeling, te weten People, Planet en Profit. Bij het aanpassen van de vragenlijsten is uiteraard al het mogelijke gedaan om de situatie anno 2009 te kunnen vergelijken met resultaten uit eerdere jaren. In dit document staat een overzicht van alle wijzigingen ten opzichte van 2005. (pagina 26)

PEOPLE	PLANET	PROFIT
<p>Accent op de sociale dimensie van duurzaamheid</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Burgerparticipatie 2. Sociaal beleid 3. Internationale samenwerking 	<p>Accent op de ecologische dimensie van duurzaamheid</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Klimaat & energie 2. Duurzaam waterbeheer 3. Natuur & milieu 	<p>Accent op de economische dimensie van duurzaamheid</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Duurzame overheid 2. Duurzame mobiliteit 3. Duurzaam bedrijfsleven

Digitaal invullen

Via de website kunt u de vragenlijsten eenvoudig invullen op een moment dat u daar tijd en ruimte voor heeft. De resultaten worden geanalyseerd en gepubliceerd in een rapportage. Op die manier kunnen gemeenten hun score vergelijken met andere gemeenten. Daarnaast kunnen gemeenten te allen tijde hun score actualiseren en raadplegen via de website www.duurzaamheidsmeter.nl

Helpdesk

Wilt u meer informatie over de Lokale Duurzaamheidsmeter? Of heeft u vragen bij het invullen van de lijsten? Neem dan contact met ons op. We staan u graag te woord!

Helpdesk Lokale Duurzaamheidsmeter

Oudegracht 86

1811 CM Alkmaar

T (072) 520 25 17

E info@duurzaamheidsmeter.nl

I www.duurzaamheidsmeter.nl

De Lokale Duurzaamheidsmeter is een instrument van COS Nederland, de vereniging van COSsen, regionale centra voor internationale samenwerking. Voor vragen kunt u ook terecht bij een COS in uw eigen regio.

Vragenlijst People

Thema's: *Burgerparticipatie, Sociaal beleid en Internationale samenwerking*

In deze vragenlijst ligt het accent op de sociale dimensie (People) van duurzame ontwikkeling.

Om een compleet beeld te krijgen van het duurzaamheidsbeleid binnen de gemeente, is het raadzaam om ook de andere twee vragenlijsten in te vullen.

People: sociale dimensie van duurzaamheid

Verwante begrippen: participatie, democratie, zorg voor kwetsbare groepen, solidariteit, wereldburgerschap.

De 'P' van 'People' zou ook kunnen staan voor 'Participatie'. Een duurzame samenleving heeft gemeenschapsgevoel nodig, waarbij burgers zich betrokken voelen bij wat er gebeurt in hun samenleving, de wereld en met hun medeburgers.

Centrale vragen in deze vragenlijst zijn: wat doet de gemeente om haar burgers zoveel mogelijk te betrekken bij het maken van (politieke) beleidskeuzes? En wat doet ze verder om haar sociale kapitaal, waar nodig, te beschermen en, waar mogelijk, te versterken? In hoeverre heeft de gemeente aandacht voor het bevorderen van wereldburgerschap?

Denk mondiaal, handel lokaal

Naast bescherming bieden aan kwetsbare groepen heeft de gemeente als belangrijke taak om sociale cohesie tussen hun burgers zoveel mogelijk te versterken. Vluchtelingen en migranten vormen zijn bijvoorbeeld enkele van de bevolkingsgroepen die speciale aandacht vragen.

Het is ook belangrijk om lokale ontwikkelingen in een grotere context te plaatsen, dus voorbij de eigen straat en de wijk. Immers, duurzame ontwikkeling betekent vooral ook rekening houden met mensen elders. Het actief bevorderen van mondiaal bewustzijn of actief wereldburgerschap biedt de gemeente kansen voor meer begrip en lokaal draagvlak. Internationale samenwerking, binnen en/of buiten Europa, kan hier eveneens aan bijdragen.

Relevante internationale afspraken die ook Nederland heeft ondertekend:

- Universele verklaring van de rechten van de mens (1948)
- het Vluchtelingenverdrag (1951)
- Millenniumdoel 2: gelijke rechten voor mannen en vrouwen

Opbouw van de vragenlijst

De vragenlijst bestaat uit drie thema's:

1. Burgerparticipatie
2. Sociaal beleid
3. Internationale samenwerking

Nederlandse Grondwet:

Art. 1

Allen die zich in Nederland bevinden worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

Universele Verklaring van de Rechten van de Mens:

Art 1: Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.

Art. 3: Een ieder heeft het recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon.

Vragen: Burgerparticipatie

"Burgerparticipatie...verwijst naar een samenleving waarin 'de driehoek' van burgers, overheid en maatschappelijke organisaties evenwichtig de lusten en lasten, rechten en plichten, 'zorgen voor' en 'zorgen dat' verdelen." (MOVISIE, factsheet Burgerparticipatie en de Wmo.)

Het is effectief om burgers te betrekken bij het opstellen van beleid dat hen raakt. Vanuit een democratisch oogpunt, maar ook omdat het beleid er beter van wordt. (Instituut voor Publiek en Politiek, www.publiek-politiek.nl)

Er zijn verschillende vormen van burgerparticipatie. Onderstaande vragen gaan vooral in op het betrekken van burgers bij beleidsontwikkeling en -uitvoering. (verticale burgerparticipatie)

	Vraag	Toelichting	Antwoord	Score
1.	Het principe van duurzame ontwikkeling is verankerd in een strategische visie die op een participatieve wijze tot stand is gekomen.	<i>(Aanpassing vraag 1 sociaal mondiaal)</i> Duurzame ontwikkeling vraagt per definitie om samen vast te stellen wat het gewenste perspectief is van de lokale gemeenschap op lange termijn. De vraag is hier niet alleen of de gemeente een strategische visie heeft maar vooral of hier een participatief ontwikkelingsproces aan ten grondslag ligt.	Ja/Nee	3
2.	De lokale strategische visie is een levend document waar met regelmaat aan wordt gerefereerd.	<i>(Aanpassing vraag 2 sociaal mondiaal)</i> Een strategische visie heeft alleen zijn waarde als het als kader dient voor beleidsontwikkeling op korte termijn. Belangrijke momenten om er naar te refereren zijn bijvoorbeeld het opstellen van een nieuw collegeprogramma en de burgerjaarverslagen.	Ja/Nee	2
3.	Uw gemeente heeft een verordening voor het burgerinitiatief in werking.	<i>(vraag 4 sociaal mondiaal)</i> Het burgerinitiatief is een belangrijk instrument voor burgers om zaken aanhangig te maken en formeel besprekruimte te geven in de gemeenteraad. Het is een middel om de burger naast het 'kiesrecht' ook een meer direct initiatiefrecht te geven.	Ja/Nee	2
4.	Uw gemeente heeft toegankelijke informatie en procedureregels voor burgerinitiatief.	<i>(nieuwe vraag)</i> Via de website en gemeentegids kan deze mogelijkheid voor burgerparticipatie eenvoudig toegankelijk worden gemaakt. Met ingewikkelde procedures worden burgers ontmoedigd om initiatief te nemen. Een eenvoudige enquête kan dit snel naar voren brengen.	Ja/Nee	1

5.	In uw gemeente is een 'cliëntenraad' geïnstalleerd die gevraagd en ongevraagd advies geeft over het beleid met betrekking tot werk en bijstand.	<i>(Aanpassing vraag 18 sociaal mondiaal)</i> De cliëntenraad is een door de gemeente in het leven geroepen. Een structuur die mensen verenigt die spreken namens alle mensen die een beroep doen op de Wet Werk en Bijstand (WWB) en de Wet Voorzieningen Gehandicapten (WVG). www.landelijkeclienraad.nl	Ja/Nee	1
6.	Binnen uw gemeente is een adviesraad geïnstalleerd die het afgelopen jaar gevraagd en ongevraagd advies heeft geleverd op de lokale invulling van de WMO.	<i>(Aanpassing vraag 18 sociaal mondiaal)</i> In de participatieraad (WMO platform, WMO-raad) zijn de verschillende belangengroepen vertegenwoordigd die gevraagd en ongevraagd advies geven over de invulling van het welzijnsbeleid. www.invoeringwmo.nl Nb. In diverse gemeenten zijn de verschillende adviesraden bij elkaar gevoegd tot één brede participatieraad. Zit hier ook de cliëntenraad in? Beantwoordt vraag 5 eveneens met ja.	Ja/Nee	1
7.	Uw gemeente ondersteunt gedurende deze collegeperiode een 'jongerenraad' of een ander concreet en structureel initiatief om jongeren te betrekken bij de gemeentelijke politiek.	<i>(vraag 16 sociaal mondiaal)</i> Betrekken van jongeren bij de lokale politiek en beleid vraag om extra inspanning. Ideeën hiervoor en samenwerking kan gezocht worden bij bijvoorbeeld het IPP, de Nationale Jeugdraad of Jongeren Milieu Actief.	Ja/Nee	1
8.	Uw gemeente evalueert jaarlijks in hoeverre haar klanten (burgers) tevreden zijn over de gemeentelijke serviceverlening.	<i>(nieuwe vraag)</i> Er zijn vele manieren om de toegankelijkheid en tevredenheid van klanten te toetsen. Als referentiekader is de afgelopen jaren de burgerservicecode populair geworden. Zie www.burger.overheid.nl	Ja/Nee	2
Subtotaal van vragen gerelateerd aan burgerparticipatie (was 8)				13

Vragen: Sociaal beleid

Art. 1 van de Universele Verklaring van de mens luidt: "Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen."

Een belangrijke taak van gemeenten is het versterken van sociale cohesie en het beschermen van minderheden en zwakkeren in de samenleving. Belangrijk is dat niemand wordt buitengesloten en kansen worden gecreëerd voor deelname aan het maatschappelijke leven.

	Vraag	Toelichting	Antwoord	Score
9.	Uw gemeente stelt minimaal iedere vier jaar een plan vast betreffende maatschappelijke ondersteuning?	<i>(nieuwe vraag)</i> Dit is een procesverplichting vanuit het rijk. www.invoeringwmo.nl	Ja/Nee	2
10.	Uw gemeente heeft een actueel emancipatiebeleid.	<i>(vraag 21 sociaal mondiaal)</i> Emancipatie gaat over een brede groep mensen die in staat moet zijn om zichzelf in deze samenleving volwaardig te ontwikkelen. Het gaat niet alleen om emancipatie van vrouwen. Het gaat ook om homoseksuelen, illegalen, daklozen, migranten en nog veel meer groepen die een minderheidspositie of achterstandspositie in onze samenleving hebben gekregen.	Ja/Nee	2
11.	Uw gemeente streeft in haar personeelsbeleid nadrukkelijk naar een personeelssamenstelling die een evenredige afspiegeling is van de lokale samenleving (diversiteitsbeleid).	<i>(vraag 22 sociaal mondiaal)</i> Het is voor het ontwikkelings- en integratieproces wezenlijk dat migranten, maar ook andere groepen in de samenleving deel kunnen nemen in het arbeidsproces. Dat vraagt soms om een investering, zoals het specifiek opleiden of begeleiden van werknemers.	Ja/Nee	2
12.	Uw gemeenteraad en college tezamen bestaat voor minimaal 40% uit vrouwen	<i>(aanpassing vraag 23 sociaal mondiaal)</i> De Nederlandse regering heeft hiervoor streefcijfers vastgelegd in een Meerjarenbeleidsplan Emancipatie 2006-2010.	Ja/Nee	1
13.	Binnen de gemeentelijke organisatie wordt minimaal 40% van de leidinggevende functies in ingenomen door vrouwen.	<i>(vraag 24 sociaal mondiaal)</i> De Nederlandse regering heeft hiervoor streefcijfers vastgelegd in een Meerjarenbeleidsplan Emancipatie 2006-2010.	Ja/Nee	1
14.	Uw gemeente stelt zich ten doel om iedereen een dak boven het hoofd te geven, ook illegalen.	<i>(vraag 20 sociaal mondiaal)</i> Nederland telt zo'n 50.000 daklozen (bron: leger des Heils 2007). Deze groep wordt aangevuld met een grotere groep illegale migranten.	Ja/Nee	1

15.	Bij het vaststellen van bijstand voor senioren, chronisch zieken en gehandicapten worden de inkomens- en vermogensgrenzen ruimer gesteld dan bij de Wet Werk en Bijstand is voorgeschreven.	<i>(vraag 26 sociaal mondiaal)</i> De gemeente kan er op toe zien dat, waar mogelijk, maximaal gebruik wordt gemaakt van de ruimte die de Wet Werk en Bijstand biedt. Het is de gemeente toegestaan om de inkomens- en vermogensgrenzen ruimer te stellen. Doet uw gemeente dit?	Ja/Nee	1
16.	De gemeente hanteert voor álle beleidsterreinen een integraal gehandicaptenbeleid.	<i>(vraag 17 sociaal mondiaal)</i> Dit komt onder andere tot uitdrukking in een aparte paragraaf bij alle grote beleidsdocumenten waarin aandacht aan de gevolgen en mogelijkheden voor gehandicapten wordt besteed. (www.gehandicaptenraad.nl).	Ja/Nee	2
17.	Uw gemeente heeft beleid voor volwaardige ondersteuning van mantelzorg en vrijwilligersondersteuning (horizontale burgerparticipatie).	<i>(nieuwe vraag)</i> De centrale vraag die de gemeente zich zal moeten stellen: hoe kunnen wij burgers faciliteren en accommoderen zodat zij hun zorg voor de leefbaarheid van de buurt en de zorg voor hun naasten kunnen vormgeven. (Factsheet Burgerparticipatie en de WMO movisie)	Ja/Nee	2
18.	Uw gemeente stimuleert juist bij minima de mogelijkheden voor energiebesparing	<i>(nieuwe vraag)</i> Hiervoor is er een breed scala aan mogelijkheden: Direct: verstrekking van energieadvies, energiebox, bijzondere bijstand inzetten voor A-label apparatuur, etcetera. Indirect: actief beleid om de slechtste energielabels (E,F,G) met dus de hoogste energielasten versneld aan te laten pakken door corporaties en particuliere verhuurders.	Ja/Nee	2
19.	Uw gemeente heeft een actief jeugdbeleid dat aansluit bij de rechten van het kind? Op de beleidsterreinen als jeugdgezondheidszorg, onderwijs, jeugdzorg.	<i>(wijziging vraag 28 sociaal mondiaal)</i> Kinderen hebben recht op de bescherming en de zorg die nodig is voor hun welzijn. http://www.kinderrechten.nl Kinderen uit een gezin dat op het sociaal minimum zit, verdienen extra aandacht.	Ja/Nee	2
20.	Uw Gemeente draagt actief het belang van Art. 1 uit.	<i>(nieuwe vraag)</i> Er zijn hiervoor veel verschillende mogelijkheden. Zie www.art1.nl voor suggesties.	Ja/Nee	2
Subtotaal van de vragen gerelateerd aan sociaal beleid (was 23)				20

Vragen: Internationale samenwerking

Onder het motto "Een wereld aan kansen" deed de VNG in samenwerking met het NCDO en COS Nederland een oproep aan lokale bestuurders om een internationale paragraaf op te nemen in elk collegeprogramma. Naast solidariteit zijn kennisuitwisseling en het faciliteren van handelsrelaties belangrijke motieven voor internationaal beleid.

Duurzame ontwikkeling betekent vooral ook rekening houden met behoeften en ambities van mensen elders. Het begrip wereldburgerschap staat dan ook in dit onderdeel centraal.

Veel informatie en inspiratie op dit terrein is te vinden via: www.vng-international.nl, www.ncdo.nl, www.cossen.nl

	Vraag	Toelichting	Antwoord	Score
21.	Uw gemeente is een Millennium Gemeente en/of heeft een actuele beleidsnota op het gebied van internationale samenwerking. De gemeente onderkent daarmee het belang van internationale afspraken en vertaalt deze waar mogelijk door naar lokaal beleid.	<i>(nieuwe vraag)</i> Een 'Millennium Gemeente' is een gemeente die op één of meerdere manieren actief is of wil worden in de internationale strijd tegen armoede en dit bewust wil uitdragen (bron: VNG). www.millenniumgemeente.nl www.millenniumdoelen.nl	Ja/Nee	3
22.	In uw gemeente heeft een ambtenaar internationale samenwerking in zijn of haar takenpakket.	<i>(vraag 5 sociaal mondiaal)</i> Bij grote gemeenten is dat vaak een aparte ambtenaar, bij kleinere gemeenten is dit vaak verwerkt in een functie van de afdeling voorlichting. In dat geval moet toch wel een taakomschrijving en uren beschikbaar zijn.	Ja/Nee	2
23.	Uw gemeente heeft in haar jaarlijkse begroting structureel een budget voor internationale samenwerking en/of mondiale bewustwording gereserveerd.	<i>(vraag 6 sociaal mondiaal)</i> Enige jaren geleden is 0,50 Euro per inwoner als richtlijn genomen voor het budget 'internationale samenwerking/mondiale bewustwording'. In het kader van de Millennium Gemeente campagne wordt waargenomen dat veel gemeenten een groter bedrag beschikbaar stellen.	Ja/Nee	2
24.	Uw gemeente is lid van ICLEI (International Council for Local Environmental Initiatives) en/of andere aan Agenda 21 gerelateerde netwerken zoals bijvoorbeeld de 'European Sustainable Cities en Towns campaign'.	<i>(vraag 9 en 10 sociaal mondiaal)</i> ICLEI is het internationale vereniging van lokale overheden dat zich inspant om opvolging te geven aan internationale afspraken met betrekking tot milieu en ontwikkeling (Agenda 21). www.iclei-europe.org www.sustainable-cities.eu	Ja/Nee	1
25.	Uw gemeente besteedt een	<i>(vraag 8 sociaal mondiaal)</i>	Ja/Nee	2

	gedeelte van dit budget aan voorlichting en bewustwording met betrekking tot mondiale vraagstukken.	Door te investeren in voorlichting en bewustwording kan de gemeente zorgen voor een groter draagvlak voor internationale samenwerking.		
26.	Uw gemeente of de door uw gemeente gesteunde organisaties, onderhouden één of meer relaties met andere gemeenten in ontwikkelingslanden en/of Europese transitielanden.	<i>(vraag 11 en 12 sociaal mondiaal)</i> Op de website www.stedenbanden.nl wordt een overzicht gegeven van de stedenbanden die Nederlandse gemeenten onderhouden. Deelname VNG-programma's LOGO SOUTH en/of LOGO EAST is een andere concreet voorbeeld. www.vng-international.nl	Ja/Nee	1
27.	In de samenwerking met gemeenten en/of maatschappelijke organisaties in het Zuiden stuurt uw gemeente vooral op zelfredzaamheid en zelfstandigheid van de partner.	<i>(aanpassing vraag 15 sociaal mondiaal)</i> Ruim 40 jaar ontwikkelingswerk heeft geleerd dat voor duurzame resultaten het accent bij ontwikkelingsprojecten vooral op <u>samenwerking</u> moet liggen. Belangrijk daarbij is dat het initiatief en de verantwoordelijkheid vooral bij de partner moet (blijven) liggen en vooral aandacht geschonken wordt aan lokale capaciteitsopbouw (ontwikkeling human resources, organisatieversterking en institutionele ontwikkeling). Ref: NCDO (2007) KPA Nieuwe Koers.	Ja/Nee	1
Subtotaal van de vragen gerelateerd aan IS (was 20)				12

Vragenlijst Planet

Thema's: Klimaat & energie, Duurzaam waterbeheer en Natuur & milieu

In deze vragenlijst ligt het accent op de ecologische dimensie (Planet) van duurzame ontwikkeling. Om een compleet beeld te krijgen van het duurzaamheidsbeleid binnen de gemeente, is het raadzaam om ook de andere twee vragenlijsten in te vullen.

Planet: Ecologische dimensie van duurzame ontwikkeling

Verwante begrippen: ecologisch kapitaal, natuurlijke hulpbronnen, ecosysteemdiensten, milieugebruiksruimte, natuurbescherming, ecologische of mondiale voetafdruk.

De 'P' van Planet zou ook voor 'Preserve' of 'Perspectief' kunnen staan. Het gaat bij 'Planet' vooral om duurzaamheid in de tijd. Centraal staat hier het behoud, de bescherming en het beheer van onze natuurlijke hulpbronnen: de diversiteit aan plant- en diersoorten, kwaliteit en kwantiteit van water, luchtkwaliteit, bodemvruchtbaarheid, et cetera.

Denk mondiaal, handel lokaal

Lokale overheden hebben een belangrijke taak wat betreft beheer, bescherming en zondig versterking van het ecologisch kapitaal (de producten en diensten die de natuur ons schenkt). De inrichting en onderhoud van de openbare ruimte is een van de belangrijkste kerntaken van een gemeente. Ook zijn er duidelijk verplichtingen ten aanzien van de bescherming van kwetsbare plant- en diersoorten en ecosystemen.

Vooral klimaatproblematiek is de laatste jaren hoog op de politieke agenda's komen te staan. De gemeenten spelen een belangrijke rol om de Nederlandse ambities op het gebied van energiebesparing en het stimuleren van schone energieproductie en -gebruik waar te maken. Ook duurzaam waterbeheer, gericht op onder andere aanpassingen aan de gevolgen van klimaatverandering, vraagt om lokale investeringen.

Relevante internationale conventies, die ook Nederland in dit kader heeft ondertekend:

- Agenda 21 (1992, 2002)
- Klimaatverdrag UNFCCC, 1992, gevolgd door het Kyoto-protocol, 1997
- Biodiversiteitsverdrag, CBD, 1992
- Verwoestijningverdrag, UNCCD, 1996
- Millenniumdoel 7: afspraken met betrekking tot een duurzaam leefmilieu

Relevant Nederlands beleid dat hieraan gerelateerd is:

- Klimaatakkoord Gemeenten en Rijk 2007-2011
- Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008-2011
- Water: Kader Richtlijn Water, Waterwet, Nationaal Bestuursakkoord Water(keten)
- Milieu: Wet Milieubeheer, Nationaal Milieubeleidsplan 4
- Wet Ruimtelijke Ordening, Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht)

Opbouw van de vragenlijst Planet

De vragenlijst bestaat uit drie thema's:

1. Klimaat & energie
2. Duurzaam waterbeheer
3. Natuur & milieu

Binnen deze thema's wordt in grote lijnen de logica van een beleidscyclus aangehouden.

Beleidskaders (ambitie), middelen (mankracht, budget), uitvoering en monitoring van resultaten.

Wat betreft het klimaatbeleid ligt in deze lijst het accent op het scheppen van beleidskaders en middelen om CO₂-uitstoot binnen de gemeente te verminderen en de beschikbaarheid van schone energie te bevorderen.

De vertaalslag van klimaatbeleid naar het bevorderen van klimaatvriendelijk consumeren en produceren is opgenomen in de vragenlijst 'Profit'.

Vragen: klimaat en energie

De klimaatdoelstellingen van het huidige kabinet zijn:

- a) een reductie van de uitstoot van broeikasgassen van 30% in 2020 ten opzichte van 1990
- b) een energiebesparing van 2% per jaar
- c) een aandeel van hernieuwbare energiebronnen van 20% in 2020

Gemeenten spelen een belangrijke rol in het realiseren van deze doelstellingen. De onderstaande vragen zijn vooral gericht op de kaderstelling (ambitiestelling) en het versterken van draagvlak (bewustwording/gedragsverandering) voor de lokale ambities in relatie tot de problematiek rond klimaatverandering. In de vragenlijst PROFIT wordt nader ingegaan op maatregelen ter bevordering van 'klimaatvriendelijk' consumeren en produceren.

	Vraag	Toelichting	Antwoord	Score
1.	Uw gemeente heeft een actueel klimaatbeleidsplan en geeft hieraan een hoge prioriteit.	<i>(nieuwe vraag)</i> Eind 2007 tekenden diverse ministeries en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) een nieuw klimaatconvenant: het klimaatakkoord Gemeente en Rijk 2007-2011. In navolging hierop stimuleert de VNG gemeenten om een lokaal klimaatbeleid te realiseren. Actueel betekent hier aangepast aan het klimaatakkoord, dus van na 2007.	Ja/Nee	2
2.	Uw gemeente heeft de ambitie om binnen een bepaalde termijn een klimaatneutrale gemeente te worden. ¹	<i>(nieuwe vraag)</i> In een klimaatneutrale gemeente, beter aangeduid met CO ₂ -neutrale gemeente, is de netto CO ₂ -uitstoot gelijk aan 0. Energiebesparing, duurzame energie en compensatie zijn middelen om dit doel te bereiken. Koplopers op dit gebied zijn Apeldoorn, Heerhugowaard, Tilburg, Groningen en Den Haag. (Bron: SenterNovem)	Ja/Nee	3
3.	CO ₂ -monitoring: uw gemeente berekent jaarlijks de CO ₂ productie door burgers, bedrijven en de eigen (gemeentelijke) organisaties.	<i>(vraag 3 klimaat & water)</i> Hierbij gaat het erom dat de gemeente dit minimaal, op basis van globale modellen, doet. Er is een groeiende markt van gespecialiseerde adviesbureaus die hierin ondersteuning bieden (bijvoorbeeld BuildDesk, DE, Ecofys en DWA)	Ja/Nee	1
4.	Er is structureel budget gereserveerd op de begroting voor het klimaatbeleid.	<i>(vraag 4 klimaat & water)</i> Bij een structureel budget wordt er niet jaarlijks een afweging gemaakt maar is het een vast onderdeel van het budget voor	Ja/Nee	2

¹ Ambitie voor klimaatneutrale gemeentelijke organisatie is opgenomen in lijst PROFIT

		minimaal een periode van 4 jaar.		
5.	Uw gemeente maakt gebruik van de SLOK regeling. (Stimulering Lokale Klimaatinitiatieven)	<p><i>(aanpassing vraag 1 klimaat & water)</i></p> <p>Medio juli 2008 is de nieuwe uitkering SLOK geopend: Stimulering Lokale Klimaatinitiatieven. Aanvragen voor een SLOK-uitkering kunnen bij SenterNovem worden ingediend. Voorheen was dit de BANS regeling.</p> <p>www.senternovem.nl</p>	Ja/Nee	2
6.	Uw gemeente heeft een ambtenaar in dienst die specifiek aanstuurt op energiebesparing/duurzame energie.	<p><i>(vraag 9 klimaat & water)</i></p> <p>Meestal is deze persoon de energiecoördinator of klimaatcoördinator. Dit kan ook in samenwerking met buurgemeenten zijn.</p>	Ja/Nee	2
7.	Uw gemeente communiceert klimaatproblematiek breed naar de bevolking, daarbij steun en verbreding zoekend voor haar klimaatbeleid. Dit uit zich in jaarlijks minimaal één voorlichtingsactiviteit gericht op het brede publiek.	<p><i>(vraag 5 klimaat & water)</i></p> <p>Klimaatvoorlichting kan worden vormgegeven door bijvoorbeeld een pagina/artikel in de lokale krant, publieke deelname aan acties als bijvoorbeeld warme truiendag, klimaatstraatfeest etcetera.</p> <p>Ter inspiratie zie: www.hier.nu</p>	Ja/Nee	2
8.	In uw gemeente loopt een programma op scholen/onderwijsinstellingen gericht op klimaat en energie.	<p><i>(Aangepaste vraag 15 klimaat & water)</i></p> <p>Scholen kunnen deelnemen aan een diversiteit aan projecten om leerlingen actief bezig te laten gaan met klimaatproblematiek en mogelijkheden voor energiebesparing.</p> <p>Zie bijvoorbeeld: www.cio-scholen.nl</p>	Ja/Nee	2
9.	Uw gemeente stimuleert actief energiebesparende maatregelen bij haar inwoners (en huiseigenaren).	<p><i>(wijziging vraag 12 klimaat & water)</i></p> <p>'Gemeenten spelen een belangrijke rol bij de communicatie over energie en milieu in het dagelijks leven.' Er is een groeiende markt van producten en diensten om gemeenten hierin te ondersteunen.</p> <p>www.milieucentraal.nl www.bespaardaar.nl</p>	Ja/Nee	1

10.	Uw gemeente heeft meetbare doelen gesteld voor het aandeel van het lokale energieverbruik dat afkomstig moet zijn van hernieuwbare energiebronnen (zon, wind, biomassa, waterkracht, aardwarmte).	<i>(nieuwe vraag)</i> De huidige regering ambieert een aandeel van hernieuwbare energiebronnen van 20% in 2020. Gemeenten kunnen het eigen potentieel in kaart brengen en daarop ontwikkelingsambities vaststellen.	Ja/Nee	3
11.	In uw gemeente is sprake van een actieve en gestructureerde samenwerking op het gebied van klimaat/energiebeleid.	<i>(vraag 10 Klimaat & water)</i> Overleg met maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven, woningcorporaties en andere stakeholders is van wezenlijk belang om het klimaatbeleid vorm te geven. Dit kan in de vorm van een lokaal of regionaal platform. Gestructureerd doelt op een formeel terugkerend overleg met agenda en notulering.		2
12.	Uw gemeente is lid van het Klimaatverbond.	<i>(nieuwe vraag)</i> De Vereniging Klimaatverbond Nederland) is een organisatie van gemeenten die ondersteuning biedt en samenwerking bevordert rond lokaal klimaatbeleid. (www.klimaatverbond.nl)	Ja/Nee	1
Subtotaal aan lokaal klimaatbeleid gerelateerde vragen: maximale score:				23

Vragen: Natuur en Milieu

Dit gaat over behoud en versterken van de lokale flora en fauna (biodiversiteit) en overige ecologische of milieudiensten binnen de grenzen van de gemeente.

	Vraag	Toelichting	Antwoord	Score
13.	De gemeente geeft binnen haar beleid met betrekking tot groenbeheer expliciet ruimte aan ecologisch beheer.	<i>(aanpassing vraag 20 duurzaam ondernemen)</i> Bekende voorbeelden zijn ecologisch berm- en oeverbeheer waar ruimte wordt gegeven aan natuurlijke ontwikkeling en gestreefd wordt naar een vergroting van de biodiversiteit.	Ja/Nee	2
14.	In uw gemeente is een bomenbeleid vastgesteld.	<i>(aanpassing vraag 21 duurzaam ondernemen)</i> Het gaat om de combinatie van beleidsuitgangspunten wat betreft bescherming- en voorwaarden voor kappen van bomen en hoe deze worden uitgevoerd en toegepast in de praktijk.	Ja/Nee	2

15.	In uw gemeente is een beleidsambtenaar die natuur- en biodiversiteitbehoud in zijn of haar takenpakket heeft.	(vraag 22 duurzaam ondernemen) Sommige grotere gemeenten hebben een 'eigen' bioloog/ecoloog. In kleinere gemeenten is het ook mogelijk om, bijvoorbeeld in gewestelijk verband, te werken met een ambtenaar die specifiek natuur en biodiversiteit in de gaten houdt.	Ja/Nee	2
16.	Uw gemeente heeft beschikking over een actueel overzicht van plant- (flora) en diersoorten binnen haar grenzen.	(vraag 23 en 24 duurzaam ondernemen) De gemeente dient hiertoe een inventarisatie van de voorkomende plant- en diersoorten binnen de gemeentegrenzen in bezit te hebben. Die inventarisatie kan heel goed samen met (lokale) natuurgroepen gedaan zijn.	Ja/Nee	1
17.	De gemeente houdt de 'rode lijstsoorten' bij die binnen de gemeentegrenzen voorkomen.	(vraag 27 duurzaam ondernemen) Rode lijsten zijn in de natuurbescherming lijsten van planten en dieren die bedreigd worden met uitsterven en daarom wettelijk een beschermde status hebben gekregen. Voor de gemeente is het van belang om te weten waar mogelijk 'rode lijstsoorten' zich bevinden, bijvoorbeeld in verband met bouwplannen of infrastructurele werken.	Ja/Nee	1
18.	De gemeente voert gerichte actie om de leefomgeving van beschermde dieren en planten veilig te stellen en/of te verbeteren.	(vraag 28 duurzaam ondernemen) Inspanningen voor behoud van de lokale biodiversiteit zijn bijvoorbeeld het graven van poelen voor amfibieën of het aanleggen van ecoducten.	Ja/Nee	1
19.	Uw gemeente compenseert bij het uitvoeren van bouwplannen verloren gegaan groen door elders natuurfuncties te versterken.	(vraag 29 duurzaam ondernemen) Er bestaan voorbeelden van geïntegreerde gebiedsontwikkelingen waarbij de bouw als financiële drager dienstbaar is aan het versterken van natuurfuncties (groen en blauw).	Ja/Nee	1
20.	Uw gemeente gebruikt geen chemische bestrijdingsmiddelen bij groenbeheer en onderhoud van de bestrating.	(vraag 18 duurzaam ondernemen) Een belangrijk argument tegen het gebruik van bestrijdingsmiddelen is dat resten ervan steeds vaker in het oppervlakte -en grondwater worden aangetroffen. Het mag dan wel in het groenbeheer zelf relatief goedkoop zijn, maar de rekening wordt elders betaald, bijvoorbeeld in het verwijderen van giftige	Ja/Nee	1

		bagger.		
21.	Uw gemeente heeft een structureel budget voor 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling/Natuur en Milieu Educatie'	<i>(vraag 30 duurzaam ondernemen)</i> NME-diensten zijn een belangrijke verbindende schakel tussen mondiale, nationale en lokale doelstellingen en de burger op het gebied van duurzame ontwikkeling Ref: www.lokale-nmc.nl	Ja/Nee	2
22.	De zeespiegel stijgt, de bodem daalt en het klimaat verandert. Uw gemeente heeft inzicht in, of is bezig met het in kaart brengen van de mogelijke gevolgen van dergelijke veranderingen en de benodigde maatregelen voor adaptatie.	<i>(nieuwe vraag)</i> Klimaatverandering zal invloed hebben op ruimtelijke en stedenbouwkundige plannen, waterbeheer en gezondheidszorg. gemeenten en rijk zijn bezig de verschillende opties voor adaptatie te inventariseren. Ref.: klimaatakkoord	Ja/Nee	2
Subtotaal aan natuur- en milieubeheer gerelateerde vragen: maximale score (was 9 + 13 = 22)				15

Vragen: water

Waterbeheer betekent:

- controleren en onderhouden van dijken (zorg voor de waterkering)
- zuiveren van afvalwater en zorgen voor schoon oppervlaktewater (zorg voor waterkwaliteit)
- er voor zorgen dat er niet te veel en niet te weinig water is (zorg voor waterkwantiteit)

Gemeenten hebben een zorgplicht voor afvalwater, grondwater en hemelwater. In de Europese Kader Richtlijn Water staat ecologie centraal hetgeen moet worden doorvertaald op alle bestuursniveaus.

	Vraag	Toelichting	Antwoord	Score
23.	Uw gemeente beschikt zelf of in regionaal verband over een integraal waterplan dat is samengesteld met grote betrokkenheid van maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en andere instellingen.	<i>(vraag 34 klimaat & water)</i> Duurzaam waterbeheer brengt alle aspecten van het watergebruik en -beheer samen in één integraal waterplan. Daarmee geeft uw gemeente aan hoe 'water' een rol speelt in alle beleidsvelden, wat haar ambities zijn en hoe het samenspel is met de burgers, bedrijven, waterschappen, zuiveringsschap en andere betrokkenen.	Ja/Nee	2
24.	In uw gemeentelijk rioleringsplan wordt uitgegaan van de trits 'preventie, scheiden, zuiveren'.	<i>(vraag 35 klimaat & water)</i> Voor een positief antwoord zal de trits 'preventie, scheiden en zuiveren' heel duidelijk aangegeven worden in beleid en uitvoering rond rioleringsplannen.	Ja/Nee	2

25.	De gemeente voert een actief voorlichtingsbeleid naar de bevolking op het gebied van waterbesparing.	<i>(vraag 37 klimaat & water)</i> Besparing van het watergebruik (zo'n slordige 120 liter per dag per persoon) is heel goed mogelijk. Een waterbesparende douchekop, een zuinig toilet, de aanschaf van een regenton zijn slechts een paar ideeën die zonder hoge kosten tot grote besparingen kunnen leiden. Een duidelijke invulling van het aspect 'preventie'.	Ja/Nee	2
26.	Uw gemeente adviseert bedrijven op het gebied van waterbesparing.	<i>(vraag 38 klimaat & water)</i> Veel bedrijven hebben een groot watergebruik. De horeca, metaalbedrijven, landbouw- en veeteeltbedrijven zijn daar goede voorbeelden van. De Milieudienst Amsterdam wijst bedrijven door met behulp van een kleine checklist. De waterleidingbedrijven kunnen voor een gratis 'scan' zorgen bij een bedrijf dat veel water gebruikt. Een duidelijke invulling van het aspect 'preventie'.	Ja/Nee	1
27.	Uw gemeente gaat in het waterbeheer uit van de trits 'vasthouden, bergen, afvoeren'.	<i>(vraag 39 klimaat & water)</i> Het waterbeheer, volgend op de adviezen van de Commissie Waterbeheer 21ste eeuw, gaat uit van deze trits. Water vasthouden doe je bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat afstromend regenwater eerst in een plantsoen of open grond terechtkomt. 'Bergen' betekent dat de gemeente zorgt voor voldoende ruimte om (pieken) afstromend water op te vangen, bijvoorbeeld in ruime sloten met een langzaam oplopend talud. Afvoeren naar elders.	Ja/Nee	2
28.	Uw gemeente heeft, bij de aanleg van stoepen, wegen en parkeerplaatsen, een beleid gericht op het zoveel mogelijk 'open' houden van de bodem zodat regenwater kan infiltreren.	<i>(vraag 40 klimaat & water)</i> Sommige wijken lijken wel totaal verhard te zijn. Het regenwater kan maar één kant op en dat is het riool in. Dat kan anders. Bijvoorbeeld door stoepen wat minder breed te maken, door openbaar groen te stimuleren waar afstromend water ook in kan lopen, door op parkeerplaatsen materiaal te gebruiken dat ruimte open laat voor vegetatie.	Ja/Nee	1

29.	Verharde oppervlakten in uw gemeente worden gecompenseerd met mogelijkheden voor extra wateropvang.	<i>(vraag 42 klimaat & water)</i> Een uitwerking van 'ruimte voor water' is dat bij de aanleg van een verhard oppervlak (een wijk, weg, kassencomplex of iets anders), compensatie plaatsvindt in de vorm van wateropslag. Het verharde oppervlak zal namelijk zorgen voor een versnelde afvoer van water bij hevige buien. De gemeente kan berekenen om hoeveel water het gaat en ervoor zorgen dat dit water binnen het gebied wordt opgevangen. Deze compensatie wordt primair binnen het plangebied gezocht en pas secundair buiten dat gebied. Ook hier is sprake van een uitwerking van het concept 'vasthouden en bergen'.	Ja/Nee	1
30.	Uw gemeente reserveert gebieden voor regionale seizoensberging van water.	<i>(Aangepaste vraag 41 klimaat & water)</i> De zomers kunnen extreem droog worden door klimaatverandering. Hoogheemraadschappen en waterschappen hebben dan de grootste moeite om de 'boezem' op peil te houden . Maar ook voor de landbouw, natuur en voor de bewoonde omgeving (zeker als het om fundamente van hout gaat), is het belangrijk om het grondwaterpeil zo hoog mogelijk te houden. Daarvoor is 'opslag' in het natte seizoen belangrijk.	Ja/Nee	1
Subtotaal aan water gerelateerde vragen: maximale score (was 20)				12

Vragenlijst Profit

Thema's: Duurzame overheid, duurzame mobiliteit en duurzaam bedrijfsleven

In deze vragenlijst ligt het accent op de economische dimensie (profit) van duurzame ontwikkeling. Om een compleet beeld te krijgen van het duurzaamheidsbeleid binnen de gemeente, is het raadzaam om ook de andere twee vragenlijsten in te vullen.

Profit: economische dimensie van duurzame ontwikkeling

Verwante begrippen: duurzaam produceren en consumeren (spel van vraag & aanbod)

Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO), duurzaam ondernemen, ketenverantwoordelijkheid, duurzame mobiliteit, duurzaam bouwen.

De 'P' van Profit staat ook voor 'Progress' en 'Prosperity', vooruitgang en welvaart. Economische ontwikkeling gaat over productie, werkgelegenheid, efficiëntie en rendement. De uitdaging is ervoor te zorgen dat de vooruitgang van de één niet ten koste gaat van een ander of van toekomstige generaties. Een ondernemer zal in zijn bedrijfsvoering en keuzes voor investeringen, altijd de balans opmaken tussen kosten en baten. Een maatschappelijk verantwoord oftewel duurzaam ondernemer neemt in zijn besluitvorming ook de milieu- en sociale aspecten mee (maatschappelijke kosten en baten).

Denk mondiaal, handel lokaal

Gemeenten zijn erop gericht om het lokaal economisch kapitaal te beschermen en de kansen op economische ontwikkeling te versterken. De uitdaging is ervoor te zorgen dat hierbij niet voorbij wordt gegaan aan andere maatschappelijke belangen, zoals het reduceren van CO₂-uitstoot en het terugdringen van armoede. Sterker nog, de uitdaging is, om samen met het bedrijfsleven, te zoeken naar win-win situaties. Mogelijkheden waarbij economische activiteiten een bijdrage leveren aan een duurzame ontwikkeling, zowel hier in Nederland als in landen elders in de wereld.

Er is een groeiend pakket aan maatregelen en voorbeelden beschikbaar. Hiermee kan een gemeente lokale ondernemers verleiden tot het nemen van stappen op het gebied van duurzaam ondernemen. Duurzaam ondernemen kan bijvoorbeeld lokaal worden bevorderd door de inrichting van duurzame bedrijventerreinen. Belangrijk op dit vlak is wel dat de overheid, waaronder ook gemeenten, zelf een voorbeeld stellen op het gebied van duurzame bedrijfsvoering. Voor gemeenten zijn onder andere in het klimaatakkoord hoge ambities geformuleerd op het gebied van duurzaam inkopen: bewust kiezen voor producten waar geen kinderarbeid en uitbuiting aan te pas is gekomen of (mogelijk) sprake is van milieuschadelijke productieprocessen. Aspecten die met name relevant zijn wanneer producten onderdeel zijn van internationale handelsketens, denk aan hout of bedrijfskleding. Door haar duurzaam inkoopbeleid geeft de overheid, als belangrijke afnemer, een impuls aan de groei van het aanbod van duurzame producten op de nationale en lokale markt. Een goede bereikbaarheid is van essentieel belang voor de lokale economie. Verkeer is echter een belangrijke bron van CO₂-uitstoot. Het stimuleren van duurzame mobiliteit behoort eveneens tot het takenpakket van de gemeente.

Relevante internationale afspraken op dit terrein zijn:

- OESO-richtlijnen: www.oesorichtlijnen.nl
- ILO afspraken
- WTO afspraken
- Millenniumdoel 8 (en overigen): www.millenniumdoelen.nl

Gerelateerde nationale afspraken

- Klimaatakkoord 2007-2011

Opbouw van de vragenlijst Profit

De vragenlijst bestaat uit drie thema's:

1. Duurzame overheid
2. Duurzame mobiliteit
3. Duurzaam bedrijfsleven

Subthema: Duurzame bedrijfsvoering gemeente.

Binnen dit thema wordt ingegaan op twee belangrijke rollen die de (lokale) overheid kan spelen om duurzaam ondernemen te bevorderen: ten eerste heeft zij een voorbeeldfunctie en ten tweede vormt de overheid in zijn geheel een invloedrijke marktpartij.

Het accent wordt in dit blok vragen vooral gelegd op duurzaam inkopen. Eenvoudig gezegd betekent duurzaam inkopen dat milieu en mensenrechten uitgangspunt moeten zijn van het inkoopbeleid.

Via SenterNovem is veel materiaal informatie beschikbaar over dit onderwerp:

www.senternovem/duurzaaminkopen.nl.

	Vraag	Toelichting	Antwoord	Score
1	Uw gemeente heeft meetbare doelen gesteld voor energiebesparing bij de gebouwen in gemeentelijk eigendom en/of beheer.	<i>(vraag 14 klimaat & water)</i> Deze vraag doelt op al het energiegebruik waar de gemeente direct of indirect de financiële lasten voor draagt. Dus behalve het gemeentehuis en gemeentelijke diensten vallen hieronder eveneens scholen, welzijnscentra, gymzalen en dergelijke waarvan de energierekening via het gemeentefonds wordt betaald.	Ja/Nee	2
2	Uw gemeente heeft de ambitie vastgesteld om zelf als organisatie uiterlijk in 2015 klimaatneutraal te zijn.	<i>(nieuwe vraag)</i> Eerste logische stap op weg naar klimaatneutrale gemeente ² . Klimaatneutraal, of beter CO ₂ -neutraal, betekent dat de netto CO ₂ -uitstoot van de eigen bedrijfsvoering gelijk is aan 0. (Ref: klimaatakkoord)	Ja/Nee	2
3	Uw gemeente heeft formeel vastgelegd dat duurzaamheid het uitgangspunt is van haar inkoopbeleid.	<i>(vraag 1 duurzaam ondernemen)</i> In 2007 is via het klimaatakkoord afgesproken dat gemeenten streven naar 75% duurzaam inkopen in 2010 en 100% in 2015. Het streven van individuele gemeenten naar het sneller behalen van deze doelen wordt aangemoedigd. (Ref.: Klimaatakkoord)	Ja/Nee	1
4	De gemeente heeft de Verklaring Duurzaam Inkopen van SenterNovem ondertekend.	<i>(nieuwe vraag)</i> ³ De intentieverklaring duurzaam inkopen is een eenvoudig statement dat formeel bevestigt dat de gemeente duurzaamheid serieus neemt en meeneemt bij het inkoopproces. Zie voor meer informatie: www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/deelname/index.asp	Ja/Nee	1

² Vraag 2 in vragenlijst Planet gaat in op de ambitie om binnen het grondgebied klimaatneutraal te worden.

³ Deze vraag stond wel o in de vragenlijst Duurzaam Inkopen 2006/07

5	Uw gemeente hanteert criteria voor duurzaam inkopen door ze concreet en transparant mee te wegen in alle aanbestedingstrajecten.	<i>(vraag 2 duurzaam ondernemen)</i> Dit betekent dat als een inkoper van de gemeente een offerte aanvraagt bij verschillende partijen hierin systematisch duidelijk wordt aangegeven dat en op welke wijze duurzaamheidscriteria mee zullen wegen in de selectieprocedure.	Ja/Nee	1
6	Uw gemeente hanteert de criteria voor duurzaam inkopen voor zowel primaire als secundaire inkopen.	<i>(vraag 3 duurzaam ondernemen)</i> De primaire inkopen zijn zaken als stoeptegels, verkeerslichten, plantmateriaal, et cetera. Zaken die veelal in grote hoeveelheden worden ingekocht en vaak zijn uitbesteed aan onderaannemers. Secundaire inkopen zijn zaken die facilitair zijn aan het functioneren van het gemeentelijk apparaat. De koffiemachine, de inrichting van het gemeentehuis, en dergelijke. Hier zijn vaak verschillende inkopers actief.	Ja/Nee	1
7	Er is een budget voor de meerprijs van een duurzame aanbesteding, zodat de kosten voor aanschaf minstens 5% meer dan de prijs van het niet-duurzame product mag zijn.	<i>(vraag 4 duurzaam ondernemen)</i> Door het hanteren van criteria voor duurzaam inkopen kan het gebeuren dat de aanbesteding iets duurder uitvalt. Veelal moeten inkopers zo 'goedkoop' mogelijk aanbesteden waardoor de criteria voor duurzaam inkopen wel gehanteerd worden maar niet leiden tot veel meer duurzame inkopen.	Ja/Nee	2
8	De inkopers van uw gemeente hebben kennis van duurzame inkoopprocessen en worden regelmatig bijgeschoold.	<i>(vraag 12 duurzaam ondernemen)</i> SenterNovem, VNG en andere partijen organiseren regelmatig training- en ontmoetingsdagen over duurzaam inkopen.	Ja/Nee	1
9	Uw gemeente koopt voor haar eigen gebruik 100% groene stroom in (verlichting, gebouwen et cetera).	<i>(vraag 6/7 klimaat & water)</i> Groene stroom is duurzaam opgewekte elektriciteit. Dat kan zijn met behulp van windenergie, zonne-energie, biomassa-energie, of combinaties daarvan. (bron: VROM, SenterNovem)	Ja/Nee	1
10	Uw gemeente hanteert bij de inkoop van bedrijfskleding milieu- én sociale criteria.	<i>(vraag 5 duurzaam ondernemen)</i> Gemeenten kunnen bij een aanbesteding of gunning voor het aanschaffen van bedrijfskleding sociale en milieucriteria in acht nemen.	Ja/Nee	1
11	Bij aanschaf van bedrijfsauto's speelt duurzaamheid een belangrijke rol en wordt uitgegaan van auto's met minimaal een A of B label.	<i>(vraag 6 duurzaam ondernemen)</i> Steeds meer gemeenten kiezen voor relatief schone auto's. Ref SenterNovem. Onderdeel klimaatakkoord	Ja/Nee	1

		NB Bij gebruik van groen gas vraag met 'ja' beantwoorden.		
12	Voor eigen projecten is de gemeente verplicht om alleen gebruik te maken van hout met het FSC-keurmerk of vergelijkbaar (zowel bij bouwprojecten als bij groenvoorzieningen) Nb: Als vergelijkbaar is tot op heden PEFC van Duitsland en Finland officieel goedgekeurd.	<i>(vraag 7 duurzaam ondernemen)</i> FSC en PEFC zijn mondiaal toegepaste certificering systemen. Deze keurmerken garanderen dat het hout afkomstig is uit duurzaam beheerde bossen. REF www.inkoopduurzaamhout.nl	Ja/Nee	1
13	Binnen de gemeente wordt standaard dubbelzijdig geprint en gekopieerd.	<i>(nieuwe vraag)</i> De milieu én economische winst van dubbelzijdig gebruik van papier spreekt voor zich.	Ja/Nee	1
14	Al het papier dat uw gemeente gebruikt is afkomstig uit duurzame bronnen, dat wil zeggen: - gerecycled papier en niet chloorgebleekt, of - papier met het FSC-keurmerk of vergelijkbaar en niet chloorgebleekt.	<i>(vraag 8/9 duurzaam ondernemen)</i> Gedoeld wordt op papier dat wordt ingekocht om op te printen en te kopiëren en papier voor drukwerk. Naast FSC wordt als vergelijkbaar erkend: PEFC Duitsland of PEFC Finland. Deze kenmerken staan op de pakken papier die de gemeente gebruikt. Deze eisen worden doorgegeven aan drukkers die in opdracht van de gemeente werken.	Ja/Nee	1
15	In het gemeentehuis wordt koffie en thee geschonken met het Max Havelaar keurmerk of vergelijkbaar.	<i>(vraag 13/14 duurzaam ondernemen)</i> Max Havelaar is het erkende keurmerk voor fairtrade. Organische of biologische koffie en/of thee mag eveneens met ja worden beantwoord.	Ja/Nee	1
16	Uw gemeente zorgt ervoor dat er een breed assortiment duurzame producten wordt aangeboden in de eigen kantine en/of de catering bij speciale gelegenheden.	<i>(aanpassing vraag 15 duurzaam ondernemen)</i> Dit betreft zowel biologische als fairtrade producten betreffen. Biologische of duurzame catering is een groeiende markt. Breed assortiment betekent meer dan 50% van het volume. Gedacht kan worden aan: zuivelproducten, vleeswaren, fruit, graanproducten, wijn, hapjes, chocolade(letters).	Ja/Nee	1
17	De gemeente kiest er bewust voor dat in ieder geval een deel van haar financiële reserves op duurzame wijze worden beheerd.	<i>(vraag 16 duurzaam ondernemen)</i> De eisen van de Wet FIDO beperken de mogelijkheden van overheden om te kiezen voor duurzaam bankieren. Financiële instellingen spelen echter in toenemende mate in op de vraag naar producten die zowel duurzaam zijn als voldoen aan de wet FIDO.	Ja/Nee	1

		Zie eveneens : www.eerlijkebankwijzer.nl .De Eerlijke Bankwijzer geeft aan hoe banken scoren op natuur, klimaat, mensenrechten, wapens, corruptie en betrouwbaarheid.		
18	Uw gemeente ambieert op een aangegeven termijn Fairtrade Gemeente te worden.	<i>(nieuwe vraag)</i> De campagne Fairtrade Gemeente is een effectief middel voor de gemeente om haar duurzaam inkoopbeleid verder uit te dragen. Om Fairtrade Gemeente te worden, moeten de gemeente en haar inwoners actief zijn in het bevorderen van eerlijke handel. Zie voor de criteria waaraan voldaan moet worden www.fairtradegemeente.nl	Ja/Nee	3
Subtotaal van de vragen gerelateerd aan duurzame bedrijfsvoering gemeenten (subtotaal vragenlijst duurzaam inkopen LDM was 28)				23

Subthema: duurzame mobiliteit				
Goede bereikbaarheid is een belangrijke factor voor economische ontwikkeling. De onderstaande vragen zijn gericht op het stimuleren van een zuinige en schone mobiliteit. Enkele vragen zijn eveneens gericht op het bevorderen van verkeersveiligheid.				
	Vraag	Toelichting	Ant-woord	Score
19	In uw gemeente is het terugdringen van CO ₂ -uitstoot en verbetering van de luchtkwaliteit onderdeel van het beleid op verkeer & vervoer (mobiliteitsbeleid).	<i>(aanpassing vraag 26 klimaat & water)</i> Iedere gemeente heeft een beleid op verkeer en vervoer. Vaak gaat dat over doorstroming, oplossen van knelpunten, verminderen van geluidshinder en vervuiling. Maar gaat het ook over het verminderen van de uitstoot van CO ₂ ? De mobiliteitsector is verantwoordelijk voor ca 20% van de broeikasgassen. Maatregelen bij verkeer en vervoer leiden, naast een vermindering van de CO ₂ -uitstoot, tot een betere luchtkwaliteit en minder geluidsoverlast (Ref. Klimaatakkoord)	Ja/Nee	2
20	De gemeente heeft een actief beleid op meer gebruik van het openbaar vervoer en de fiets.	<i>(vraag 27 klimaat & water)</i> Zijn er bijvoorbeeld concrete maatregelen geformuleerd? Met hieraan gekoppeld concrete (controleerbare) doelstellingen waarin wordt aangegeven hoeveel het gebruik van openbaar vervoer of fiets zou moeten toenemen?	Ja/Nee	2
21	Uw gemeente stimuleert actief het autodelen	<i>(nieuwe vraag)</i> Volgens SenterNovem zijn autodeelvoorzieningen nu beschikbaar in 25% van de gemeenten. De gemeenten kan een rol spelen in het starten of uitbreiden van deze voorzieningen.	Ja/Nee	1
22	De gemeente maakt gebruik van het advies van de fietsersbond en/of belangengroepen om de inrichting van de openbare ruimte voor langzaam verkeer te verbeteren	<i>(aanpassing vraag 28 klimaat & water)</i> De lokale afdeling van de fietsersbond en initiatieven als een 'stoepenpatrouille' houden een gemeente scherp wat betreft verkeersveiligheid en conform van de inrichting voor voetgangers, fietsers, rolstoelgebruikers en ander langzaam verkeer.	Ja/Nee	1
23	In uw gemeente is meer dan de helft van de woonstraten als 30 km zone aangewezen.	<i>(vraag 29 klimaat & water)</i> De vraag doelt op woonwijken, omgeving van scholen, winkelstraten en andere gebieden waar veel voetgangers, fietsers en spelende kinderen zijn. Deze worden ook wel aangeduid als 'verblijfsgebieden'.	Ja/Nee	1

24	Uw gemeente heeft sinds 2005, met de verschillende groepen burgers en bewoners, een analyse gemaakt van de knelpunten op het gebied van verkeersveiligheid, verkeersdruk en bereikbaarheid.	<i>(Vraag 30 klimaat & water)</i> Het gaat er hierbij om dat verkeersbeeld en de verkeersbeleving regelmatig wordt geactualiseerd.	Ja/Nee	2
25	Bij alle scholen zijn speciale voorzieningen getroffen voor het veilig maken van aan- en afvoerroutes en oversteekplaatsen.	<i>(vraag 31 klimaat & water)</i> Naast fysieke voorzieningen kan hierbij eveneens het stimuleren van de deelname aan een jaarlijkse actie als 'met de voet en fiets' naar school gelden.	Ja/Nee	1
26	Tijdens de huidige beleidsperiode doet uw gemeente jaarlijks mee aan 'De Week van de Vooruitgang'.	<i>(aanpassing vraag 32 klimaat & water)</i> Waar eerder sprake was van een 'autovrije dag' is nu sprake van een hele week waarin diverse activiteiten worden georganiseerd. De Week van de Vooruitgang biedt diverse mogelijkheden om duurzame mobiliteit onder de aandacht te brengen. www.weekvandevoortgang.nl	Ja/Nee	1
Subtotaal van de vragen gerelateerd aan duurzame mobiliteit: maximale score: (subtotaal lijst verkeer en vervoer was 11)				11

Subtema: Duurzaam ondernemen of MVO (accent op duurzaam bouwen)

Een gemeente heeft diverse mogelijkheden om ondernemers in hun regio te stimuleren en te helpen om voortgang te boeken op het terrein van maatschappelijk verantwoord ondernemen. MVO Nederland (www.mvonderland.nl) biedt hiervoor veel praktische voorbeelden en tips.

Een sector waar (lokale) overheden veel invloed hebben om de core business te verduurzamen is de (woning)bouw. In aansluiting op de vorige duurzaamheidsmeting wordt hier meer accent op gelegd. Duurzaam bouwen gaat niet alleen over energieprestaties maar betreft eveneens onderwerpen als gebruikte materialen en gebruikskwaliteit. Een schat aan informatie is te vinden via: www.duurzaambouwen.senternovem.nl, www.ipdubo.nl en www.gprgebouw.nl

	Vraag	Toelichting	Antwoord	Score
27	Uw gemeente heeft een MVO-platform of stimuleert de oprichting van een MVO-platform	<i>(nieuwe vraag)</i> Lokale overheden kunnen samen met bedrijven MVO-projecten opstarten en zo maatschappelijke problemen breed aanpakken. Ref: MVO-Nederland	Ja/Nee	1
28	Uw gemeente heeft een centraal aanspreekpunt voor ondernemers (ondernemersloket) waar MVO-advies deel uitmaakt van het dienstenpakket richting ondernemers.	<i>(nieuwe vraag)</i> Ondernemers die met MVO aan de slag willen, kunnen daarbij de hulp van lokale overheden goed gebruiken. U kunt bedrijven inzicht geven in hun eigen MVO-prestaties.	Ja/Nee	1

		En u kunt ondernemers adviseren welke vervolgstappen ze kunnen nemen. Ref: MVO-Nederland		
29	Voor de gemeente is duurzaamheid uitgangspunt bij de inrichting en het beheer van haar bedrijventerreinen. Dit is neergelegd in de beleidsplannen en uitvoeringsplannen rond deze terreinen	<i>(vraag 17 lijst duurzaam & ondernemen)</i> Ook wel 'duurzaam parkmanagement' genoemd. Als een bestaand terrein wordt verduurzaamd spreekt men vaak over "duurzame revitalisering". Onderdeel hiervan kan zijn een collectieve aanpak van het vervoersmanagement en/of het gezamenlijk inkopen van duurzame energie. Zie voor meer informatie: www.duurzamebedrijventerreinen.nl	Ja/nee	2
30	Uw gemeente stimuleert energiebesparing bij bedrijven.	<i>(aanpassing vraag 13 klimaat & water)</i> Voor elk type bedrijfsleven zijn weer andere mogelijkheden. Een winkel met veel verwarming, een open deur en veel verlichting, vraagt iets heel anders dan een kantoorgebouw of een productiebedrijf. Er zijn dan ook voor al de verschillende sectoren instrumenten ontwikkeld. Het Energiecentrum stelt specifiek informatie en scans ter beschikking voor het MKB: www.energiecentrum.nl	Ja/Nee	1
31.	Uw gemeente controleert en handhaaft actief dat bedrijven energiebesparende maatregelen nemen met een terugverdientijd van minder dan 5 jaar.	<i>(aanpassing vraag 13 klimaat & water)</i> In het Klimaatakkoord is afgesproken dat gemeenten als bevoegd gezag op basis van de Wet Milieubeheer vooral bij de niet deelnemers aan het MJA-convenant de naleving van energievoorschriften handhaven. Het gaat hierbij om bedrijven met een energieverbruik van meer dan 25000 m3 aardgas (equivalenten) per jaar of 50.000 KWh per jaar. Zie eveneens www.meermetminder.nl	Ja/Nee	1
32.	Uw gemeente heeft meetbare doelen gesteld voor energiebesparing bij bestaande bouw.	<i>(vraag 14 klimaat & water)</i> Nederland heeft als ambitie neergelegd dat: - vanaf 2020 2,4 miljoen bestaande woningen en kantoren blijvend 30% minder energie gaan verbruiken ten opzichte van 1990 . - in 2020 2,4 miljoen bestaande woningen en kantoren minimaal een Energielabel B hebben, óf twee klassen gestegen zijn (bijvoorbeeld van F naar D).	Ja/Nee	2

33.	Uw gemeente heeft meetbare ambitieuze doelen gesteld voor energiebesparing bij nieuwbouw.	<i>(vraag 14 klimaat & water)</i> Ambitieuze = die gelijk zijn aan of verder gaan dan de afspraken in het Klimaat akkoord (gaat dus duidelijk verder dan het geldende bouwbesluit). Klimaatakkoord: het streven is dat in 2020 de nieuwbouw energieneutraal is en dat het energieverbruik van woningen en gebouwen in 2020 met meer dan 50% is verlaagd. Doelen EPC: 0,6 in 2011, 0,4 in 2015	Ja/Nee	2
34.	Heeft uw gemeente een coördinator aangesteld voor de uitvoering van het beleid duurzaam bouwen?	<i>(vraag 16 klimaat & water)</i> In kleine gemeenten kan dat een ambtenaar zijn die enkele uren daaraan besteedt. In grote gemeenten kunnen het een of meer ambtenaren zijn die daar fulltime aan werken.	Ja/Nee	2
35.	Uw gemeente heeft een structureel budget voor de implementatie van haar beleid met betrekking tot duurzaam bouwen.	<i>(vraag 17 klimaat & water)</i> Duurzaam bouwen vraagt om een sterke inzet van de gemeente. Dat betekent dat er ook geld moet zijn voor een medewerker en voor uitvoeringstaken, zoals het inhuren van een adviesbureau en het geven van voorlichting. Dat budget moet 'structureel' zijn, dus de komende jaren steeds vast in de begroting van de gemeente terugkomen.	Ja/Nee	2
36.	Elk nieuwbouw- en grootschalig renovatie- of sloopplan wordt in een zeer vroeg stadium op de eisen van duurzaam bouwen doorgelicht.	<i>(vraag 19 klimaat & water)</i> De beste resultaten zijn te behalen als elk plan in de ontwerpfase wordt gecontroleerd op de criteria van duurzaam bouwen.	Ja/Nee	1
37.	Uw gemeente controleert en handhaaft de Energie Prestatie Coëfficiënt en andere afspraken als het gebruik van FSC-gecertificeerd hout op de bouwplaats.	<i>(vraag 22 klimaat & water)</i> Principe van 'thrust' but 'verifie'	Ja/Nee	1
Subtotaal vragenlijst MVO (subtotaal vragenlijst de bebouwde omgeving was 15				16

VERANTWOORDING VERANDERINGEN EDITIE 2005 TOV EDITIE 2009

Tussen 2005 en nu is er qua kennis en beleidskaders veel vooruitgang geboekt om het maken van duurzame keuzes te bevorderen. De vragenlijsten zijn daarom geactualiseerd.

Scores

Besloten is een wat meer rigide systeem aan te houden voor de waardering van de antwoorden:

- Formele beleidskaders: waardering van 2 punten
- Uitvoering: waardering van 1 punt
- Extra waardering: waardering van 3 punten
(voor beleid waar duidelijk een grote ambities uit blijkt om lokaal een extra impuls te geven aan duurzame ontwikkeling)

Daarnaast is gezocht naar de juiste balans tussen de drie vragenlijsten.

Vragen

Aangepaste vragen: vragen zijn geactualiseerd door nieuwe beleidskaders, hergeformuleerd of aangescherpt.

Weggelaten vragen: niet meer fungerend beleid of te diep ingaand op details. Daar waar mogelijk hebben we enkele vragen samengevoegd.

Nieuwe vragen: Hieronder volgt een overzicht verwijderde vragen uit de lijst van 2005 en een overzicht van nieuwe of gewijzigde vragen in de nieuwe vragenlijsten (editie 2009) van de Lokale Duurzaamheidsmeter. Op de volgende pagina's vindt u per thema de aanpassingen

WIJZIGINGEN LIJST SOCIAAL MONDIAAL, NU PEOPLE

<u>Verwijderd uit oude lijst 2004/05 (sociaal mondiaal)</u>	Score
Vraag 3: <i>Er is een apart budget voor het financieren van dit proces.</i>	2
Vraag 7: <i>Dit budget is hoger dan 0,50 eurocent per inwoner</i>	1
Vraag 11: <i>Uw gemeente of de door uw gemeente gesteunde organisaties, onderhouden één of meer relaties met gemeenten in Oost- of Midden-Europa.</i>	
Vraag 13: <i>In de internationale relatie met gemeenten buiten West-Europa speelt gesprek en uitwisseling op het brede werkveld van duurzame ontwikkeling een belangrijke rol.</i>	2
Vraag 14: <i>Speelt bij de internationale relatie met gemeenten buiten West-Europa klimaatproblematiek een belangrijke rol?</i>	2
Vraag 19: <i>Besteedt uw gemeente in deze collegeperiode expliciet aandacht aan de problematiek van uitgeprocedeerde vluchtelingen?</i>	2
Vraag 25: <i>De gemeente maakt het aanvragen van kwijtschelding van gemeentelijke lasten eenvoudiger door a) bijstandsgerechtigden ambtshalve kwijtschelding te verlenen en b) meerjarige kwijtschelding te verlenen (met inkomenstoets).</i>	1
Vraag 27 <i>Bewaakt uw gemeente de kwaliteit van het minimabeleid? Door de volgende drie maatregelen: a) overleg met een klantenraad b) een minima-effect-rapportage c) nieuwe technieken zoals bestandskoppeling of een scan.</i>	2
Vraag 29: <i>De gemeente heeft een regeling getroffen voor een collectieve aanvullende ziektekostenverzekering voor kwetsbare groepen.</i>	1
<u>Nieuwe vragen in lijst 2009/10 (people)</u>	Score
Vraag 4: <i>Uw gemeente heeft toegankelijke informatie en procedureregels voor burgerinitiatief.</i>	1
Vraag 8: <i>Uw gemeente evalueert jaarlijks in hoeverre haar klanten (burgers) tevreden zijn over de gemeentelijke serviceverlening.</i>	1
Vraag 9: <i>Uw gemeente stelt minimaal iedere vier jaar een plan vast betreffende maatschappelijke ondersteuning?</i>	2
Vraag 17: <i>Uw gemeente heeft beleid voor volwaardige ondersteuning van mantelzorg en vrijwilligerondersteuning</i>	2
Vraag: <i>Uw gemeente faciliteert het zelfstandig functioneren van mensen met een beperking, een chronisch psychisch probleem en van mensen met een psychosociaal probleem.</i>	
Vraag 18: <i>Uw gemeente stimuleert juist bij minima de mogelijkheden voor energiebesparing</i>	1
Vraag 20: <i>Uw Gemeente draagt actief het belang van Art. 1 uit.</i>	1
Vraag 21: <i>Uw gemeente is een Millennium Gemeente en/of heeft een actuele beleidsnota op het gebied van internationale samenwerking. De gemeente onderkent daarmee het belang van internationale afspraken en vertaalt deze waar mogelijk door naar lokaal beleid.</i>	3

WIJZIGINGEN KLIMAAT EN WATER, NU PLANET

<u>Verwijderd uit oude lijst 2004/05 (klimaat en Water)</u>	
Vraag 2: Heeft de gemeente gekozen voor het Pluspakket bij de aanvraag in het kader van de BANS subsidie?	2
Vraag 8:	
Vraag 11: Stelt de gemeente eisen aan de kwaliteit van de 'grijze stroom'? (Deze vraag positief waarderen indien de gemeente 100% groene stroom in koopt... want dan zijn de eisen niet echt relevant).	2
Vraag 18: In uw gemeente is een "convenant duurzaam bouwen" getekend dat structureel wordt uitgevoerd.	2
Vraag 20: De gemeente houdt bij hoeveel duurzaam gebouwde en gerenoveerde huizen en gebouwen binnen de grenzen van de gemeente staan en welke maatregelen daarbij zijn getroffen.	1
Vraag 21: Uw gemeente rekent de Energie Prestatie Coëfficiënt in bouwaanvragen na.	1
Vraag 23: In uw gemeente is per 100 huishoudens minstens één zonneboiler.	1
Vraag 24: In uw gemeente is minstens één vierkante meter zonnepaneel geplaatst per vijftig tot honderd huishoudens.	1
Vraag 25: In uw gemeente is minstens één vierkante meter zonnepaneel geplaatst per één tot vijftig huishoudens.	2
Vraag 33: Uw gemeente doet mee aan de nationale straatspeeldag.	1
Vraag 36: De gemeente koppelt de rioolheffing aan de rekening van het drinkwatergebruik voor huishoudens.	3
Vraag 43: Uw gemeente zet zich actief in voor het tot stand komen van de waterkansenkaart.	2
<u>Nieuwe vragen in lijst 2009/10 (planet)</u>	
Vraag 1: Uw gemeente heeft een actueel klimaatbeleidsplan en geeft hieraan een hoge prioriteit.	2
Vraag 2: Uw gemeente heeft de ambitie om binnen een bepaalde termijn een klimaatneutrale gemeente te worden. ⁴	2
Vraag 10: Uw gemeente heeft meetbare doelen gesteld voor het aandeel van het lokale energieverbruik afkomstig moet zijn van hernieuwbare energiebronnen (zon, wind, biomassa, waterkracht, aardwarmte).	3
Vraag 12: Uw gemeente is lid van het Klimaatverbond.	1
Vraag 22: De zeespiegel stijgt, de bodem daalt en het klimaat verandert. Uw gemeente heeft inzicht in, of is bezig met het in kaart brengen van, de mogelijke gevolgen van dergelijke veranderingen en de benodigde maatregelen voor adaptatie.	2

⁴ Ambitie voor klimaatneutrale gemeentelijke organisatie is opgenomen in lijst PROFIT

WIJZIGINGEN LIJST DUURZAAM EN ONDERNEMEN, NU PROFIT

<u>Verwijderd uit oude lijst 2004/05 (duurzaam en ondernemen)</u>	score
Vragen 7 + 8 samengevoegd: De gemeente gebruikt gerycled en/of FSC papier	1
Vragen 13 + 14 samengevoegd: thee en koffie: De gemeente schenkt Max Havelaar thee en koffie	1
Vraag 10: <i>Er is voor (bijna) iedere aanbesteding contact tussen de beleidsafdeling milieu en de inkoper van de gemeente</i>	3
Vraag 11: <i>Bij aanbestedingen en inkoop communiceert de gemeente actief naar de werkvloer over de genomen besluiten.</i>	2
Vraag 19: <i>De gemeente stimuleert particulieren om natuurvriendelijk te tuinieren.</i>	1
Vraag 25: <i>Uw gemeente houdt, samen met de bevolking, de ontwikkeling van biodiversiteit in de gaten (monitoring).</i>	2
Vraag 26: <i>De gemeente communiceert regelmatig over veranderingen in biodiversiteit binnen haar grenzen.</i>	2
<u>Nieuwe vragen in lijst 2009/10 (profit)</u>	
Vraag 1: <i>Uw gemeente heeft de ambitie vastgesteld om zelf als organisatie uiterlijk in 2015 klimaatneutraal te zijn.</i>	3
Vraag 4: <i>De gemeente heeft de Verklaring Duurzaam Inkopen van SenterNovem ondertekend.</i>	1
Vraag 13: <i>Binnen de gemeente wordt standaard dubbelzijdig geprint en gekopieerd.</i>	1
Vraag 18: <i>Uw gemeente ambieert op een aangegeven termijn Fairtrade Gemeente te worden.</i>	3
Vraag 21: <i>Uw gemeente stimuleert actief het autodelen.</i>	1
Vraag 27: <i>Uw gemeente heeft een MVO-platform of stimuleert de oprichting van de een MVO-platform</i>	1
Vraag 28: <i>Uw gemeente heeft een centraal aanspreekpunt voor ondernemers (ondernemersloket) waar MVO-advies deel uitmaakt van het dienstenpakket richting ondernemers.</i>	1

